

УДК: 347.513
DOI: 10.5937/PDSC24193V

Др Тања Варађанин, доцент

*Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду,
Универзитета Привредна академија у Новом Саду
email: tanja.varadanin@pravni-fakultet.info*

НОВЧАНА НАКНАДА ЗБОГ ПРЕТРПЉЕНИХ ДУШЕВНИХ БОЛОВА УСЛЕД НАРУЖЕНОСТИ

Апстракт:

Наруженост представља један од видова нематеријалне штете где се лицу признаје право на новчану накнаду услед видљивог телесног деформитета интегритета личности. Закон о облигационим односима из 1978. године прописује да ће лице, независно од накнаде материјалне штете, као и у њеном одсуству, због претрпљених душевних болова услед наружености, имати право на накнаду нематеријалне штете. У правној теорији постоје низ спорних питања у контексту овог института. Подељена су мишљења о начину одмеравања висине новчане накнаде због претрпљених душевних болова услед наружености, као и о мерилима које суд цени при доношењу одлуке о висини новчане накнаде. Будући да смо сведоци енормног развоја пластичне хирургије, повела се и дискусија о праву оштећеног лица на новчану накнаду услед претрпљених душевних болова због наружености коме лицу вештак судске медицине утврди да би се наруженост у целости отклонила подвргавањем естетском захвату, а оно то одбије. У раду ће се детаљном анализом домаћих законодавних решења и судске праксе покушати дати одговор на спорна питања закључцима и решењима која ће бити од значаја за теоријску и судску праксу.

***Кључне речи:** Нематеријална штета, душевна бол због наружености, новчана накнада нематеријалне штете, пластична (естетска) хирургија.*

Увод

Забрана проузроковања штете је једно од фундаменталних начела грађанског права. Ко другоме проузрокује штету дужан је накнадити је, уколико не докаже да је штета настала без његове кривице.¹ Свако је дужан да се уздржи од поступака којим се другом лицу може проузроковати штета.²

Законом о облигационим односима из 1978. године се дефинише појам штете као умањење нечије имовине (обична штета) или спречавање њеног повећања (измакла корист), као и наношење другоме физичког или психичког бола или страха (нематеријална штета). Дакле, разликујемо материјалну и нематеријалну штету, као основну поделу штете. Материјална штета је видљива, прилично одређена, егзактна, док нематеријална штета се процењује у зависности од околности случаја, налаза и мишљења вештака судске медицине и оцене суда.

Накнада нематеријалне штете је дуго времена била спорно питање. До ступања на снагу Закона о облигационим односима из 1978. године, накнада нематеријалне штете се досуђивала само у појединим случајевима. Разлог зашто је била ретко досуђивана је што ни теорија, а ни судска пракса нису имале уједначен став о начину надокнаде повређеног личног добра (о чему више у наредном поднаслову). Тек доношењем Закона о облигационим односима из 1978. године одређено је да лице коме је повређено лично добро има право на накнаду нематеријалне штете где ће о висини накнаде суд водити рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом. Накнада материјалне штете представља отклањање последица штетног догађаја на имовини оштећеног лица на тај начин да се имовина врати у оно стање у коме би било да штета није ни наступила. Циљ накнада нематеријалне штете је да ублажи нарушену емоционалну равнотежу оштећеног лица. Огледа се у новчаној накнади, објављивањем пресуде, односно исправке, или у наредби да штетник повуче изјаву којом је повреда учињена, или што друго чиме се може остварити сврха која се постиже накнадом. У контексту нематеријалне штете, како лично добро нема тржишну вредност, претходно наведено, представља начин давања сатисфакције оштећеном лицу ради ублажавања претрпљених душевних болова штетним догађајем.

¹ Члан 154. став 1. Закона о облигационим односима.

² *Ibidem*, члан 16.

1. Лично добро

Да бисмо разумели зашто није једноставно одредити адекватан начин накнаде штете за повреду личног добра, потребно је прво дефинисати шта се под личним добром у правној теорији подразумева. Лична добра јављају се у два облика: као саставни делови неког лица (живот, углед, част, достојанство, интимна сфера итд.), и као опредмећени израз лица (фотографија или тонски снимак лица, лични записи о њему итд.).³ Ниједно друго добро, а које правни поредак штити, није тако директно, тако блиско и тесно везано за лице као што су његова лична добра: живот, здравље, глас, лик, углед, име или неко друго добро.⁴ И правна лица могу имати извесна лична добра, као што су нпр. фирма предузећа, добар глас (част и репутација) правног лица, повољна оцена производа предузећа међу потрошачима итд.⁵

Сходно наведеном, закључује се да није једноставно одредити правичну и потпуну накнаду штете у случају повреде живота, части, угледа, те претрпљених душевних болова услед наружености, претрпљеног страха или пак физичког бола итд. Потребно је сагледати све правно релевантне околности случаја, као и сам став оштећеног лица поводом нанете повреде, а све у циљу доношења што правичније одлуке при одлучивању и одмеравању висине новчане накнаде штете.

Закон о облигационим односима из 1978. године (даљем у тексту: ЗОО) садржи детаљна правила о накнади материјалне штете, при чему је нарочита пажња посвећена облицима накнаде, као што су: успостава ранијег стања, замена оштећене ствари новом, новчана накнада и новчана рента.⁶ Натурална реституција представља успостављање стања пре штетног догађаја. Она се може извршити повраћајем ствари која је противправно одузета, или поправком ствари ако је у питању оштећење индивидуално одређена ствара. Ако је реч о генеричним стварима, онда се натурална реституција огледа у давању оштећеном ствари исте врсте, квалитета и вредности оштећеног рода. Међутим, натурална реституција није увек могућа када је у питању материјална штета, а још мање када је у питању нематеријална штета, тако да се данас све више прибегава новчаној накнади. Законом је прописано да се при одлучивању и одмеравању висине новчане накнаде штете у случају повреда личних добра, треба водити рачуна о сврси и сатисфакцији оштећеног лица.

³ Станковић, О., Водинелић, В. (1995). *Увод у грађанско право*. Београд. стр. 124.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Гамс, А. (1963). *Увод у грађанско право*. Научна књига, Београд. стр. 122.

⁶ Радованов, А. (2008). *Облигационо право – општи део*. Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета Привредна академија у Новом Саду. стр. 269.

У правној доктрини се повела дискусија да ли оштећеном лицу припада право на новчану накнаду будући да у члану 199. ЗОО није изричито иста наведена.⁷ Једни су мишљења да нема права, осим оних која су таксативно наведена, док су други става да оштећено лице има право на новчану накнаду. Негативан став произлази из чињенице да је таква накнада немогућа, односно неморална, те да би новчаном накнадом била шпекулација личним добрима, односно превођење бола у новац, што би водило унижавању љуске личности, а она се већ штити кривичним правом.⁸ Теоретичари позитивног става истичу да новчана накнада не представља за оштећеног добровољну размену личних добара за новац, већ је он у ствари „против своје воље жртва једне активности која га је у већој или мањој мери чини несрећним и ремети његов мир и духовну равнотежу“.⁹ Истина је да новчана накнада неимовинске штете не може никада представљати адекватну накнаду.¹⁰ У наведеном члану, у сваком случају ЗОО није искључио нити је забранио новчану накнаду за повреду личног добра.

Стога, исправно се досуђује новчана накнада на име нематеријалне штете, којом се оштећеном лицу омогућава да себи причини неку радост, или пак ублажи психичку неуравнотеженост која је наступила као последица штетног догађаја. На њему је да изврши избор о начину на који ће потрошити добијени новчани износ, без страха од осуде средине.

2. Појам наружености

Законом је прописано да за претрпљене физичке болове, за претрпљене душевне болове због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица као и за страх суд ће, ако нађе да околности случаја, а нарочито јачина болова и страха и њихово трајање то оправдава, досудити правичну новчану накнаду, независно од накнаде материјалне штете као и у њеном одсуству.¹¹

Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове услед наружености се врло често досуђује уз накнаду нематеријалне штете за претрпљене физичке болове и страх, те умањења животне активности, а у судским предметима о уједу пса, саобраћајним незгодама, физичких обрачуна лица (туча) и друго.

⁷ Антић, О. (2008). Облагационо право – општи део. Службени гласник. Београд. стр. 510.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Милошевић, Љ. (1966). *Облагационо право*. Правни факултет Универзитета у Новом Саду. стр. 109.

¹¹ Члан 200.

Наружење представља спољну промена телесног интегритета личности. То је видљива деформација телесне целовитости и складности неког физичког лица због потпуног или делимичног губитка неког екстремитета, ожиљака или других промена на телу које нарушавају изглед тог лица (у односу на изглед који је постојао пре штетног догађаја).¹² ЗОО појам наружености није дефинисао чиме се изводи закључак, да је препуштено оцени суда да процени да ли она постоји код оштећеног лица. Битна карактеристика појма наружености јесте његова видљивост, иако закон исту не прописује. На томе инсистирају судови при одмеравању висине новчане накнаде.

Да би лице имало право на новчану накнаду штете због претрпљених душевних болова услед наружености, то је потребно да је ту душевну бол заиста и осећа. У одсуству душевне боли због наружености, односно унакажења, оштећени нема право новчане накнаде по овом основу.

Објективан елемент ове штете чини деформација тела, док субјективан елемент пак психичко трпљење оштећеног.¹³ Под деформацијом тела се подразумева разлика у физичком изгледу тела пре и после штетног догађаја. Уколико је разлика већа, то суд досуђује већи износ новчане накнаде на име претрпљених душевних болова услед наружености и обрнуто. Имајући у виду наведено, наруженост се може степеновати на наруженост јаког, средњег и лаког, односно благог интензитета, а што је од значаја приликом одлучивања о постављеном захтеву за накнаду новчане штете због претрпљених душевних болова услед наружености.

У прилогу значаја субјективног елемента у контексту накнаде штете због претрпљених душевних болова услед наружености сведоче пресуда Окружног суда у Новом Саду Гж 3285/03 од 16.06.2004. године и пресуда Врховног суда Србије Рев. 2509/05 од 05.07.2006. године. Наиме, чланови уже породице немају право на накнаду нематеријалне штете због повреде блиског лица и за душевне болове због његове наружености (чл. 200. ст. 1. и став 3. ЗОО). Из образложења: „тужиља и млдб. дете су захтевали накнаду нематеријалне штете за душевне болове због наружености тужиоца (супруга, оца). Првостепени суд је правилном применом члана 201 став 3. ЗОО овај захтев одбио, јер се по овој одредби накнада нематеријалне штете члану уже породице може досудити само у случају тешког инвалидитета блиског сродника, а не због наружености.“

Дакле, у конкретном случају, правно релевантни су само душени болови оштећеног лица. Суд указује на одредбу члана 201 став 3. ЗОО којом се

¹² *Ibidem*, стр. 289.

¹³ Жожеф, А. (2007). *Облигационо право – општо део*. Правни факултет Универзитета у Новом Саду. стр. 509.

прописују услови под којим лица уже породице имају право на накнаду нематеријалне штете, а то је у случају тешког инвалидитета блиског сродника.¹⁴

3. Критеријуми који су од утицаја на одређивање висине новчане накнаде због претрпљених душевних болова услед наружености

Циљ накнаде штете је повраћај у стање пре наступања штетног догађаја. Констатовали смо да се материјале штете може надокнадити у целости,¹⁵ а да накнада штете због повреде личних добара није прост задатак суда. Ипак, заштити имовинске штете се не сме дати предност у односу на накнаду неимовинске штете. Грађанскоправна заштита личних добара је од значај једнако као и повреда имовине, ако не и битнија. Поред подељених мишљења, судови, ипак, по основу закона, а у виду сатисфакције, досуђују оштећеном лицу право на новчану накнаду због претрпљених душевних болова услед наружења.

У контексту одређења висине новчане накнаде, неке земље су у том погледу отишле у недозвољену ширину и допуштају новчану накнаду неимовинске готово увек када оштећени поднесе захтев.¹⁶ Наши судови су умереније по том питању. Може се рећи чак да су временом постали и прилично строги при одмеравању висине новчане накнада.

Наведено потврђује и пресуда Апелационог суда у Београду Гж 3398/10 од 17.06.2011. године која преиначује пресуду Другог општинског суда у Београду П 8824/04 од 09.02.2009.године:...,у делу ставова првог и другог изреке, тако што се ОБАВЕЗУЈЕ тужени Фудбалски клуб „ББ“ да тужиоцу А на име накнаде нематеријалне штете исплати: за претрпљене душевне болове због наружености износ од 250.000,00 динара ...“ с обзиром да је Други општински суд у Београду у поменутој пресуди изрекао оштећеном лицу мањи износ новчане накнаде на име претрпљених душевних болова услед наружености, и то 150.000,00 динара. У образложењу пресуде Апелационог суда у Београду наведено је:...,„Код тужиоца постоји естетска наруженост средњег степена која се огледа у великом ожиљку на предњем трбушном зиду величине око 20 цм и више различитих ожиљака на десној страни грудног коша, на трбушном зиду, на левом колену и надлактици и на десном длану са контрактуром трећег прста.“

¹⁴ Реч је о 70% инвалидитета оштећеног лица као основу да би блиски сродници имали право на накнаду нематеријалне штете.

¹⁵ Стварна (обична) и измакла корист (измакла добит)

¹⁶ Ђорђевић, Ж., Станковић, В. (1986). *Облигационо право – општи део, четврто издање*. ИРО Научна књига, Београд. стр. 461.

Исто тако и пресуда Врховног суда Рев. 5460/95 од 1996. године где се у образложењу наводи:...,нижестепени судови сматрају да тужилац нема право да тражи досуђење неимовинске штете за претрпљене физичке болове, страх и наруженост, с обзиром да претрпљени страх и бол није био јачег интензитета и дужег трајања, а да ожиљак у величини зрна кукуруза на повређеном месту тужиље не представља естетску наруженост с обзиром да није лако уочљив и не представља осећај нелагоде.“

При одлучивању о висини новчане накнаде због претрпљених душевних болова услед наружености, суд ће узети у обзир степен наружености, његово трајање, интензитет. Постоје околности, односно мерила које бисмо могли декларисати као општа и она се могу применити на већину случаја и посебна која су специфична у зависности од конкретног случаја. Са аспекта општег критеријума, од важности је за одмеравање висине новчане накнаде чињеница да ли је у питању наруженост услед ожиљка или због недостатка дела или целог екстремитета. Могуће да је у питању и нека сасвим трећа спољна промена тела у односу на поменуто. У суштини, реч је о видљивој промени на физичком изгледу оштећеног лица због чега му се јавља осећај нелагоде, односно душевна патња. Овде је битно место наружења, као и да ли то место има покривну моћ или не. Посебни критеријум обухвата доб, пол оштећеног лица, професионална делатност и сл.

Анализирајући опште и посебне критеријуме, мишљење је да суд не треба строго да цени опште и посебне критеријуме. Њихов интензитет зависи од става, мишљења и претрпљених душевних болова оштећеног лица. У том контексту, не сматрамо да би требало да је од утицаја на опредељењу висину новчане накнаде услед наружености чињеница да се место наружења може прекрити. Наведено из разлога што ће у летњем период свакако наруженост бити видљиво све и да се може прекрити гардеробом, а оштећено лице свакако трпи душевне болове због наружења без обзира на годишње доба.

Професија оштећеног лица јесте од значаја приликом одмеравања новчане накнаде будући да оштећена лица која се баве професијама као што је моделинг, манекенство, певачи, глумци имају право на веће новчане накнаде. Ово из разлога што су више изложени јавности и самим тиме су осетљивији на наруженост које свакодневно видљиво већем броју лица. У оквиру тужбеном захтеву, тужилца или тужилац наводе зашто се поставља већи износ од уобичајене висине новчане накнаде.

„Право на накнаду ове штете имају и деца која још нису свесна своје наружености, ако је извесно да ће та наруженост трајати и у будућности за последицу имати душевне болове.“¹⁷

Ипак, за опредељење висине новчане накнаде због претрпљених душевних болова услед наружености, новија судска пракса даје предност субјективном критеријуму у односу на објективне критеријуме. Право на наведену накнаду штете има само оштећени који заиста трпи душевне болове због наружености. Основ за ову врсту накнаде није сажаљење, или пак гађање средине, већ његова лична душевна бол због унакажења, односно наружености. Она се изражава у трајном субјективном осећању, односно патњи коју трпи оштећени, због насталих промена услед повређивања које се изражавају у томе што му је измењен лик који се не може побољшати било каквим медицинским третманима, промењено држање тела (искривљеност, парализа одређених делова тела, скраћење или губитак појединих делова тела), које није могуће отклонити и које је видљиво, промене на телу које су видљиве у одређеним приликама (на плажи, при бављењу спортским активностима и у другим ситуацијама у којима оштећени излаже повређене делове тела погледима присутних што изазива појачано интересовање, згражавање или сажаљење истих).¹⁸ Висина накнаде за душевни бол због наружености зависи од трајних последица које остају, а исте се огледају у нарушавању дотадашњег изгледа и склада тела, односно неке телесне функције, а одређује се узимајући у обзир измењени изглед и склад тела, односно поремећај телесне функције, узраст, пол и занимање оштећеног лица, као и локалитет повреде и степен наружености.¹⁹

4. Реконструкција наружености путем пластичне хирургије

У последњих пар година, сведоци смо енормног развоја пластичне хирургије како у свету тако и у нашој земљи. Резултати пластичне хирургије умеју бити запањујући. Естетском захвату се углавном подвргавају она лица која нису задовољна својим физичким изгледом и желе га променити тако да буду задовољни крајњим резултатом.

Имајући у виду изванредне резултате пластичне хирургије, у правној доктрини се повела дискусија – да ли оштећено лице има право на новчане накнаде због наружености уколико се наруженост може отклонити естетским захватом, а он то одбије? Мишљења су подељена. Према заступницима негативног мишљења, оштећеном лицу не би требало досудити новчану

¹⁷ Радованов, А. (2008). *оп.цит.* стр. 290.

¹⁸ Члан 14. став 1. Уредбе о накнади штете на лицима („Службени гласник РС“, 34/2010).

¹⁹ *Ibidem*, члан 14. став 2.

накнаду на име наружености будући да му је дата могућност санације наружења, а он то свесно одбија. Реч је о естетском захвату који није ризичан по здравље оштећеног лица. Става су да наруженост оштећеном лицу изазива душевне болове, он би желео и да их и отклони. У одсуству душевне боли због наружености, оштећени не би имао право на новчану накнаду по том основу. По другом, позитивном становишту, оштећеном лицу припада право на новчану накнаду без обзира на подвргавање медицинско – естетском захвату. Њему једино не би припало право на новчану наканду због наружености уколико естетски захват нема већи ризик по здравље оштећеног, а наруженост би се могла у потпуности отклонила.²⁰

Мишљење је да је сваки хируршки захват ризичан, те да би неовисно о естетском захвату, требало оштећеном лицу досудити новчану накнаду штете на име душевних болова због наружености. Стручна лица се на неки начин „ограђују“ од одговорности у случају хируршког захвата на тај начин што упозоравају пацијенте да су могуће компликација. На наведено саопштење, они траже, углавном писмени пристанак пацијента. Неправично и неосновано би било ускратити оштећеном на право накнаде нематеријалне штете све и да се подвргне оперативном захвату отклањања наружености.

Судска пракса је заузела став да уколико се оштећено лице подвргне естетском захвату, њему ће свакако припасти право на накнаду материјалне штете у висини трошкова естетског захвата. Новчана накнада добијена по том основу се не урачунава у новчану накнаду на име претрпљених душевних болова на име наружености (нематеријална штета). Суд ће свакако ценити све околности приликом одмеравања висине новчане накнаде.

²⁰ Стручна лица (лекари хирурзи) би извршила процену ризика, имајући у виду да је сваки хируршки захват ризичан.

Закључак

Новчаном накнадом на име нематеријалне штете се не може установити оно стање које је било пре наступања штетног догађаја. Она представља сатисфакцију оштећеном лицу. Добијеном новчаном накнадом оштећено лице може себи да прибави неко задовољство ради ублажавања претрпљених душевних болова услед наружености.

Имајући у виду да лична добра немају тржишну вредности, то је одлука суда о висине новчане накнаде на име нематеријалне штете прилично тежак задатак и готово увек ће једна од страна бити незадовољна опредељеним новчаним износом. При одлучивању, раније, суд је био ограничен Уредбом о накнади штете на лицима²¹ (у даљем тексту: Уредба) која је прописивала критеријуме за утврђивање материјалне штете и начин, као и критеријуме за утврђивање висине новчане накнаде на име нематеријалне штете. Међутим, Уредба је проглашена неуставном, тако да суд по свом дискреционом праву цени сваки случај за себе узимајући у обзир све околности конкретног случаја.

Оштећено лице је индивидуа за себе, тако да неком оштећеном лицу ожиљак од 10 см преко стомака неће изазвати душевну бол јаког интензитета, док ће то представљати другом оштећеном лицу. Стога, враћамо се на део да суд треба да користи дискреционо право и донесе правичну одлуку која је у интересу оштећеног лица.

²¹ „Службени гласник РС“, 34/2010.

Tanja Varadnin, PhD, Assistant Professor
Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad,
University Business Academy in Novi Sad

FINANCIAL COMPENSATION FOR MENTAL SUFFERING DUE TO PHYSICAL DEFORMITY

Abstract:

Physical deformity is a form of non-material damage where a person is entitled to financial compensation for a visible physical deformity affecting their personal integrity. According to the Law on Obligations from 1978, a person has the right to compensation for non-material damage, including mental suffering resulting from physical deformity, regardless of compensation for material damage or its absence. In legal theory, there are several contentious issues regarding this concept. There are differing opinions on the method of determining the amount of financial compensation for mental suffering due to physical deformity, as well as the criteria considered by the court when deciding on the compensation amount. With the significant advancements in plastic surgery, there is a debate about the right of an injured person to financial compensation for mental suffering due to physical deformity. This is particularly relevant when a forensic expert determines that the deformity could be fully corrected through an aesthetic procedure, which the person declines. This paper aims to address these contentious issues by analyzing domestic legislative solutions and judicial practices, providing conclusions and solutions that are relevant to theoretical and judicial practices.

Keywords: *Non-material damage, mental suffering due to physical deformity, financial compensation for non-material damage, plastic (aesthetic) surgery.*

Литература

1. Антић, О. (2008). *Облагационо право – општи део*. Службени гласник. Београд.
2. Гамс, А. (1963). *Увод у грађанско право*. Научна књига, Београд.
3. Ђорђевић, Ж., Станковић, В. (1986). *Облагационо право – општи део, четврто издање*. ИРО Научна књига, Београд.
4. Јожеф, А. (2007). *Облагационо право – општо део*. Правни факултет Универзитета у Новом Саду.
5. Милошевић, Љ. (1966). *Облагационо право*. Правни факултет Универзитета у Новом Саду.
6. Радованов, А. (2009). *Облагационо право – општи део*. Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета Привредна академија у Новом Саду.
7. Станковић, О., Водинелић, В. (1995). *Увод у грађанско право*. Београд.
8. Закон о облигационим односима („Сл. лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93, "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља и "Сл. гласник РС", бр. 18/2020“).
9. Уредба о накнади штете на лицима („Службени гласник РС“, 34/2010).
10. Пресуда Окружног суда у Новом Саду Гж 3285/03 од 16.06.2004. године
11. Пресуда Апелационог суда у Београду Гж 3398/10 од 17.06.2011. године
12. Пресуда Врховног суда Србије Рев. 2509/05 од 05.07.2006. године.
13. Пресуда Врховног суда Рев. 5460/95 од 1996. године